

Pedagogicum Tartu Ülikooli õpetajahariduse uuendamisel

MARGUS PEDASTE

Probleem

Tartu Ülikoolis on õpetajaharidusega tegeletud omaette vaadeldava distsipliinina juba üle kahe sajandi. Kui 19. sajandi algul loodi selleks eraldi üldine õpetajate ehk pedagoogiline instituut,¹ siis 2008. aastaks oli juba pikka aega kestnud olukord, kus õpetajakoolituse ja haridusteadustega tegeles aktiivselt mitu üksust. 2001. aastal moodustatud haridusteaduskonnal oli põhiroll lasteaiaõpetajate, klassiõpetajate ja eripedagoogide väljaõpetamisel, aga pakuti ka tehnikavaldkonna õpetaja, koolikorralduse ja kasvatusteaduste õpinguid. Samal ajal koolitasid teaduskonnad erinevaid aineõpetajaid ning Narva kolledž ka lasteaia- ja klassiõpetajaid. Samuti tehti mõnes üksuses aktiivselt teadus- ja arendustööd ning lisaks haridusteaduskonna doktoriõppele oli juba varem avatud bioloogia-geograafia-teaduskonnas bioloogia ja maateaduste hariduse doktoriõpe, millest sai hiljem loodusteadusliku hariduse doktoriõpe. Ainevaldkondade kokkupuude haridusteaduskonnaga oli pigem tagasihoidlik ja oli süsteemne eelkõige klassijuhatajapraktika korraldamisel õpetajaõppes. Õpetajaks oli võimalik õppida kuues teaduskonnas ja kahes kolledžis. Iga üksus seisis oma huvide eest ja ülikooli välispartne-

¹ Vt <https://www.ht.ut.ee/et/ajalugu> (12.10.2019).

rite, sh haridus- ja teadusministeeriumiga suheldes võis jääda mulje, et ülikooli eri struktuuriüksused konkureerivad omavahel ning pole institutsiooni, mille poole pöörduda õpetajahariduse valdkonna üldiste küsimustega. Oli selge, et õpetajaharidus on killustatud ja iga üksus ehitab enda elevantiluust torni, leiutab jalgratast ega näe suurt põhjust teistega koostööd teha. Oli küll moodustatud ülikooli õpetajakoolituse komisjon, kuid see ei täitnud laiemaid ootusi valdkonna arendamisel. Ülikooli rektor oli professor Alar Karis, kes oma sõnul tundis, et õpetajaharidus on tema laual rohkem kui ükski teine valdkondlik teema. Midagi oli vaja muuta.

Kuidas sündis Pedagogicum?

Pedagogicumi loomise põhiisikuteks võib pidada rektor Alar Karist, õppeprorektor Birute Klaasi ja nendega tihedat koostööd teinud varasema bioloogia-geograafiateaduskonna viimast dekaani professor Tõnu Meidlat. Nende vedamisel valmis Pedagogicumi moodustamise ettevalmistuse korraldus, mille rektor allkirjastas 2008. aasta 25. aprillil. Algul nähti, et see on vajalik ülikooli õpetajakoolituse koordineerimiseks ja kvaliteedijuhtimiseks ning kasvatusteaduste valdkonna uurimistegevuse tugevdamiseks.² Sellega viidati kolmele probleemile, mida sooviti lahendada: tegevuse koordineeritus, juhtimiskvaliteet ja uurimistöö tase. Samuti plaaniti lähtuda kuuest põhimõttest, mis üldjuhul leidsid hiljem ka rakendamist. Erandiks oli see, et esialgu kavandati Pedagogicumi kõrgeimasse otsustuskoosseisu (nõukokku) kutsuda ka haridus- ja teadusministeeriumi ning Tallinna Ülikooli esindajad, kuid seda ei ole siiani juhtunud.

Pedagogicumi ettevalmistusi asus juhtima professor Tõnu Meidla. Tema eestvedamisel valmis Pedagogicumi esimene põhikiri. Otsustati, et Pedagogicumist saab eraldi asutus ja mitte konsortsium, millel ei saa olla oma töötajaid. Pedagogicumi töös osalevatena nähti haridusvaldkonna õppekavasid hoidvaid ja/või haridusteaduse valdkonnas teadustööd tegevaid ülikooli teaduskondi ja kolledžeid. Pedagogicumi tööd pidi juhtima direktor ja nõukogu, mille kinnitab rektor Pedagogicumi direktori ettepanekul. Pedagogicumi direktori-

² TÕ rektori korraldus 208 RE, 25.04.2008. TÕ dokumendihaldussüsteem.

le kavandati suhteliselt tugev tegutsemismandaat, et oleks võimalik teha ülikooli õpetajahariduse ja haridusteaduste valdkonna arendamiseks vajalikke reforme. Nii otsustati, et direktori valib ülikooli tolleaegne kõrgeim otsustuskogu, ülikooli nõukogu ja direktori vahetu töö korraldajaks määrati ülikooli rektor. Kui Pedagogicum oli juba mõnda aega töötanud, delegeeriti see ülesanne küll õppeprorektorile.

Põhikirja kinnitamine ei läinud aga niisama lihtsalt. Kooskõlastusringilt ülikooli struktuuriüksustes tulid tagasilöögid loodus- ja tehnoloogiaeaduskonna ning matemaatika-informaatikateaduskonna poolt, kes ei nõustunud õigusakti vastuvõtmisega. Märkusi oli teistelgi, kuid just nende teaduskondade vastustest kumasid välja teatud hirmud. Esiteks kardeti, et Pedagogicum nõukogu ei pruugi olla piisavalt pädev, kui selle moodustamisel on aluseks Pedagogicumis osalevate üksuste tasakaalustatud esindatus. Nähti, et nõukogusse võiksid kuuluda kõik haridusvaldkonna professorid, et see saaks olla ka haridusvaldkonna doktorikraadide andmise nõukoguks. Lõpuks jäi peale ikkagi tasakaalustatuse idee. Kõige suurem mure paistis aga olevat selles, kas Pedagogicum võtab ära teaduskondade õppekavad ja üliõpilased või hakkab neid liialt palju mõjutama. Kardeti uue haridusteaduskonna moodustamist ja teaduskondadele ebameeldivate korralduste andmist, sest kavandi järgi olid Pedagogicum nõukogu direktori korraldused oma tegevusvaldkonna piires ülikoolis täitmiseks kohustuslikud. Samuti tunti, et Pedagogicumist saab asutus, mis täidab pea kõiki teaduskonna funktsioone. Muu hulgas pidi Pedagogicum nõukogu hindama näiteks haridusvaldkonna professorite sobivust ametisse ja kinnitama kõik ülikooli õpetajakoolituse õppekavad.

28. novembril jõuti siiski ülikooli nõukogus nii kaugele, et kinnitati Pedagogicum põhikiri.³ Oli sündinud Pedagogicum, asutus teiste asutuste, nagu ülikooli raamatukogu või botaanikaaed, kõrval. Selle eesmärk oli edendada rahvusvahelisel tasemel teadustööd haridusteaduse valdkonnas ning juhtida ja koordineerida sellel põhinevat õpetajakoolitust ja arendustegevust teaduskondades ja kolledžites. Pedagogicum asutamisel osalesid usuteaduskond, filosoofiateaduskond, haridusteaduskond, kehakultuuriteaduskond, loodus- ja

³ Tartu Ülikooli nõukogu 28. novembri 2008 määrus nr 23. TÜ dokumendihaldussüsteem.

tehnoloogiateaduskond, matemaatika-informaatikateaduskond, sotsiaalteaduskond, Tartu Ülikooli Narva kolledž ja Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia. Määratud said 11 tegevust eesmärgi saavutamiseks, nõukogu ja direktori ülesanded, finantseerimine ja rakendussätted, mille kohaselt pidi Pedagogicum alustama tööd 1. jaanuaril 2009 rektori nimetatud direktori kohusetäitja juhtimisel. Viimaseks sai professor Tõnu Meidla.

Pedagogicum esimeseks ülesandeks sai direktori valimiste korraldamine. Direktorikandidaat pidi vastama vähemalt Tartu Ülikooli dotsendile või vanemteadurile esitatavatele nõuetele. Ametikohale kandideerisid ülikooli religioonipsühholoogia professor Tõnu Lehtsaar ja haridustehnoloogia vanemteadur Margus Pedaste. Pedagogicum nõukogu esimesel koosolekul 23. jaanuaril 2009 kuulati mõlemat kandidaati ja kujundati hinnang nende suhtes. Nõukogu leidis, et mõlemad kandidaadid on põhjalikult oma visiooni ette valmistanud. Tõnu Lehtsaare visiooni puhul toodi välja, et see keskendub juhtimisele, koordineerimisele ja töö korralduslikule aspektile. Margus Pedaste puhul leiti, et ta käsitleb põhjalikult arenguväljakutseid, mis seisavad ülikooli õpetajakoolituse ja haridusteaduse ees. Nõukogu üksmeelsel hinnangul vastasid mõlemad kandidaadid Pedagogicum põhikirjas direktorile esitatavatele formaalsetele nõuetele. Kandidaate hindas ka rektori moodustatud eksperdikomisjon, kuhu kuulusid õppeprorektor Birute Klaas, haridus- ja teadusministeeriumi kõrghariduse osakonna juhataja Jaan Kõrgesaar, füüsika programmijuht Kalev Tarkpea ning personaliosakonna juhataja Mari Nõmm. Komisjon võrdles kandidaate ja tõstis näiteks esile, et Tõnu Lehtsaare visioon oli kujundatud pigem õpetaja ja juhi ning Margus Pedaste visioon õpetaja ja teadlase vaatepunktist. Kokkuvõttes leiti, et komisjon on veendunud, et TÜ Pedagogicum vajab nii Tõnu Lehtsaart kui ka Margus Pedastet, aga soovitab valida Pedagogicum direktoriks Tõnu Lehtsaare, kes on nii õpetaja kui ka liider, ning samas kaaluda Margus Pedaste kui tugeva teadlase ning suurepärase õpetajakogemusega inimese kandidatuuri valdkondliku doktorikooli juhiks. Järgnes ülikooli nõukogu koosolek 30. jaanuaril 2009. See oli üks esimesi kordi, kus ülikooli nõukogus anti kandidaatidele võimalus oma tegevuskava tutvustada. Siinkohal on hea ära tuua väike väljavõte sõnavõttudest koosoleku protokoll põhjal, sest need

ilmestavad hästi Pedagogicum'i loomisel õpetajahariduse valdkonnas valitsenud olukorda.⁴

„Tõnu Lehtsaar: Pedagogicum'i asutuse rajamine on põhjendatud ja vajalik. Haridusteaduskond ei ole käivitunud selles kvaliteedis, mida oleme oodanud. Süüdistada ei tohiks inimesi, vaid vastuolu haridusteaduskonna ja erialateaduskondade vahele oli juba asutamisel sisse kirjutatud. Teine, millele on tähelepanu juhtinud akrediteerimis-institutsioonid, on see, et õpetajakoolitus on Tartu Ülikoolis killustunud ja selle koondamiseks on Pedagogicum parim. Olen põhimõtteliselt metastruktuuride vastu, neil on oht hakata tootma iseennast, tootma ja paisutama bürokraatiat. Kui olla sellest ohust teadlik, saab Pedagogicum'i panna ikkagi tegutsema konstruktiivselt. Viie aasta perspektiivis tahan näha olukorda, kus Tartu Ülikooli haridusuuringud ja õpetajakoolitus on sisuliselt tugevad ja nähtavad. Kujutan ette tegevusi, mis tagaksid akadeemilise järelkasvu. Ülikooli allüksustes on selleks kaastöötahet. Suur tööloik on ka kogu õpetajakoolitusvaldkonna organisatsiooniline korrastamine. On vaja luua lihtsalt arusaadav ja lihtlausestes väljendatav retoorika – mis on Pedagogicum, mis on õpetajakoolitus, mis on haridusteaduskond. Olen positiivne, usun üritusse. Ja ühel päeval, kui kõik toimib suurepäraselt, kui on teaduslik tase ja asi ühiskonnas nähtav, siis läheb direktor Lehtsaar tagasi sinna, kus on tema süda, ja kirjutab religioonipsühholoogia õpiku.

Margus Pedaste: Mul on samuti väga hea meel, et Tartu Ülikool on hakanud reaalselt midagi tegema, et õpetajakoolitusvaldkonda ja haridusteadusi edendada. Praegune situatsioon ei ole rahuldav ja me ei tohi astuda samasse ämbrisse, mis varem. Tuleb koondada meie parim kompetentsus, mis on praegu meie teaduskondades, kolledžites ja üliõpilastel. Ressursse tuleb kasutada võimalikult efektiivselt, selleks tuleb ühendada neli vaala. Neli vaala on haridusteadus, õpetajate koolitus õpetajate koolitajate näol, õpetajakoolituse üliõpilased ja koolide õpetajad. On vaja juhti, kes saaks aru, mida need neli vaala teevad, mõtlevad ja millised võiksid olla lahendused. Mul on piisav kogemus kõigis neljas valdkonnas. Mul on võimalik Pedagogicumis neid pädevusi efektiivselt rakendada ja saavutada olukorra areng.

⁴ Tartu Ülikooli nõukogu istungi protokoll nr 1/52, 30. jaanuar 2009. TÜ dokumendihaldussüsteem.

Kõige olulisem on inimesed koondada ja tekitada kompetentsuskeskused, mis saaksid omavahel võrdväärsete partneritena koos töötada ega hisuks eri suunda.“

Nagu näha, ei olnud kandidaatide koondhinnangu põhjal haridusteaduskond täitnud ootusi, valitses vastasseis haridusteaduskonna ja erialateaduskondade vahel, õpetajakoolitus oli killustunud, haridusuuringud ja õpetajakoolitus ei olnud piisavalt tugevad ja nähtavad, inimesed ei teinud koostööd, ei olnud tugevaid kompetentsikeskusi. Tegevusplaanide tutvustamisele järgnes pikem arutelu ja hääletamine. Hääletas 42 nõukogu liiget, kellest 24 olid Margus Pedaste ja 18 Tõnu Lehtsaare poolt. Nii sai käesoleva artikli autorist Pedagogicum'i juht ja nüüdseks on neid juhtimisaastaid kogunenud juba ligi 11.

Oli sündinud Pedagogicum. See tähendab, et Pedagogicumile oli valitud juht, oli põhikiri ja algas meeskonna loomine ning põhikirjaliste ülesannete täitmine. Pedagogicum'i esimeseks töötajaks sai Kadi Rätsepp, kes asus tööle Euroopa sotsiaalfondi projekti Eduko koordinaatorina. Projekti toel oli võimalik teha mitmesuguseid arendustöid ja uuringuid õpetajahariduse valdkonna arendamiseks koostöös teiste õpetajaid koolitavate ja haridusteadusele pühendunud kõrgkoolidega. Peagi liitusid Pedagogicum'i meeskonnaga vanemteadur Äli Leijen ja teadur Mario Mäeots, spetsialistid Aili Saluveer ja Janika Laur, Pedagogicum'i juhiabiks sai Angelina Valk ning kommunikatsiooni- ja meediateemadega asus tegelema Alo Lööke. Päris alguses tegutseti ülikooli õppehoones Vanemuise 46, aga esimesed oma ruumid saadi peahoone keldrisse. Pikemaks ajaks peatus Pedagogicum ülikooli õppehoones aadressil Tähe 4, kus paiknesid omamoodi huvitaval kombel nii lasteaed, kool, ülikool kui ka pensionäride ühenduse ruumid – kogu elukaare esindajad.

Pedagogicum'i roll ülikoolis

Pedagogicum'i esimesed ettevõtmised olid raamistatud Euroopa sotsiaalfondist rahastatud programmi Eduko tegevustega.⁵ Nendeks olid 1) õppejõudude järelkasvu tugevdamine ja doktoriõppe arendamine,

⁵ Vt <http://eduko.archimedes.ee/programmist/tegevused.html> (12.10.2019).

2) haridusteaduse edendamine läbi uuringute ja analüüside, 3) õpetajakoolituse õppekavade analüüs ja arendamine, 4) õppemetoodika ja -sisu uuendamine ning inimressursi arendamine, 5) õpetajakoolituse juhtimise ja kvaliteedi hindamise arendamine ning 6) eelnevaga seondud teavitustöö ja koostöö soodustamine. Hiljem lisandusid neile samuti Euroopa rahaga finantseeritavad pedagoogide täiendusõppe rahastamise korraldamine, doktorikoolide projekti algatamine, ülikooli õpetajahariduse õppelaborite väljaarendamine ja sisustamine ning teisedki projektirahadel tuginevad arendustööd, aga ka valdkonna õppetöö või teadustegevuse hindamiseks vajalike eneseanalüüside läbiviimine ja aruannete koostamine. Pedagogicumil on olnud ülikoolis oluline roll kõigi nende projektide taotlemisel, koordineerimisel ja aruandluses, kuid lähemalt on paslik peatuda õpetajate koolitamise õppekavade uuendamisel ja haridusuuenduskeskuse rajamisel. Mõlemad olid Tartu Ülikooli õpetajahariduse uuendamisel esmatähtsad.

Õpetajahariduse õppekavade ulatuslikum uuendamine sai alguse aastal 2011, kui Eesti Kõrghariduse Kvaliteediagentuuri hindamisnõukogu tegi otsuse anda Tartu Ülikoolile õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste õppekavagrupis magistriõppe korraldamise õigus üksnes kolmeks aastaks. Sisuliselt tähendas see, et nähti suuri probleeme ja anti tähtajaline õppe läbiviimise õigus. Otsuse poolt oli kuus ja vastu kolm hääletanud. See oli väga kriitiline otsus ja tole-aegne õppeprorektor leidis, võib-olla küll emotsionaalselt, et kui ka kordushindamisel antakse üksnes tähtajaline õpetamisõigus, siis tuleb tõsiselt kaaluda õpetajahariduse valdkonna tegevuse lõpetamist Tartu Ülikoolis. Kõige kriitilisemalt oli hindamiskomisjon hinnanud õppe korraldamise kvaliteeti. Näiteks leiti, et aineõpetajate koolituse õppekavades pööratakse liiga vähe tähelepanu tööle erivajadustega õppijatega, valmidusele integreerida erinevaid õppeaineid, tulevase õpetaja valmidusele töötada klassijuhatajana ning organisatsiooni liikmena üldisemalt, panustades mh kooliarendusse. Eriti teravalt rõhutati aga punkte, mis käsitlesid õpetaja kutseõpingute mahtu ning õpetajakoolituse alusmoduli sisu ja läbiviimist. Nimelt leiti esiteks, et mitte alati ei ole õpetajakoolituse õppekavades vastavalt õpetajate koolituse raamnõuetele⁶ nõutult minimaalselt 60 ainepunkti

⁶ Vt „Õpetajate koolituse raamnõuded“. RT I, 22.03.2011, 15 <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011015> (12.10.2019).

mahus üldkasvatusteaduslikke, psühholoogilisi ja ainedidaktilisi ainekursuseid. Teiseks tõsteti esile, et kolme pedagoogilise aine – pedagoogika alused, pedagoogiline psühholoogia, pedagoogiline suhtlemine – õpiväljundid erinevad detailsuse ja arvu poolest õppekavati märgatavalt ja see lubab oletada, et samade ainetega saavutatakse erinevaid õpitulemusi ka juhul, kui õpetatakse samades rühmades. Vestlused neid aineid õpetavate õppejõudude ja programmijuhtidega viitasid ka sellele, et alusmooduli õppejõud ei ole mooduli väljunditest eri õppekavades teadlikud.

Üleminekuhindamise tulemus oli tõukejõuks õpetajakoolituse ulatuslikumal uuendamisel. Selleks ajaks oli haridusteaduskond juba ühinenud sotsiaalteaduskonnaga ja moodustanud sotsiaal- ja haridusteaduskonna (2010). Selle dekaani professor Jaanus Harro ettepanekul võeti muudatused suuremalt ette ja olemasolevate ainekursuste arendamise ja ülikooliülese ühtlustamise asemel asuti looma täiesti uut alusmoodulit. Töö koordineerimise ülesanne jäi vahepeal asutusest konsortsiumiks ümber kujundatud Pedagogicum juhatajale, kuid sisuline töö tehti suuremas töörühmas, mis kogunes regulaarselt, et mõelda loovalt ja teha midagi täiesti uut ja väärtuslikku. Kuna enamasti koguneti iga nädala kolmapäeva hommikul, sai moodustunud rakkerühma nimeks ka „kolmapäevaklubi“. Töö tulemusena valmis esmalt suur skeem (vt joonis 1), mis kirjeldas, kuidas erinevad teemad (kutse-eeetika ja identiteet, tõenduspõhine lähenemine, õppimise motiveerimine, suhtlus, õppekava tõlgendus, õpetamise teooriad, õppija erivajadused, hindamine ja tagasiside, nüüdisaegne õppekeskkond ja õppevara, õppija areng, uurimismetodid ning õpetaja identiteet ja dilemmad) on võimalik kombineerida nelja alusmooduli ainesse ning neid toetavatesse praktikatesse.⁷ Pedagogicum nõukogu tasandil lepiti kokku, et kõigis Tartu Ülikooli õpetajakoolituse õppekavades kasutatakse samasugust õpetaja

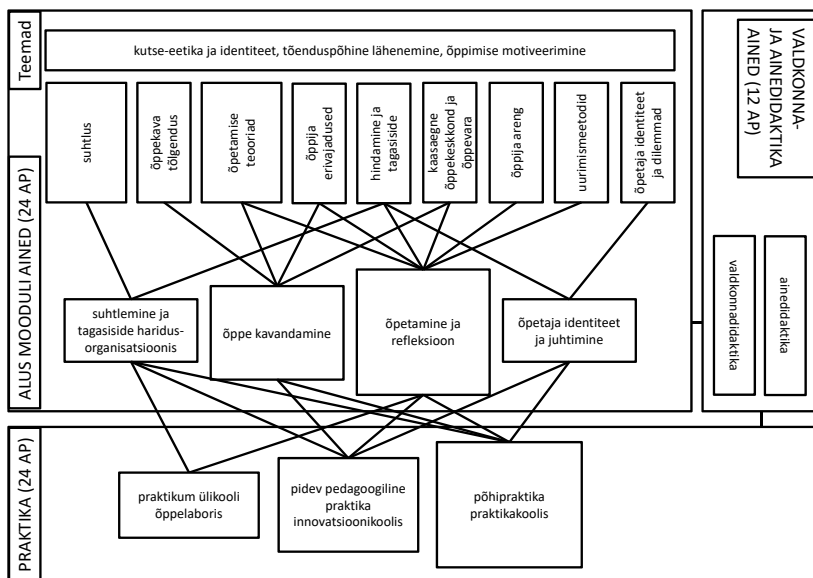
⁷ Äli Leijen, Margus Pedaste, „Pedagogical Beliefs, Instructional Practices, and Opportunities for Professional Development of Teachers in Estonia“, H. Niemi; A. Toom; A. Kallioniemi; J. Lavonen (ed.), *The Teacher's Role in the Changing Globalizing World* (BRILL, 2018), 33–46; Margus Pedaste, Pille Villems, Raili Allas, Piret Pungas-Kohv, Hedi-Liis Toome, „Tartu Ülikool õpetaja identiteedi kujunemise toetajana“, Gea Kangilaski, Mari-Liisa Parder, Triin Pisuke-Roos (toim), *Väärtuspõhine kool. Eesti ja maailma kogemus* (Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2013), 297–308.

kutseõpingute struktuuri: 24 ainepunkti alusmoodul, 24 ainepunkti praktikamoodul ja vähemalt 12 ainepunkti didaktikamoodul, milles on vähemalt nelja ainepunkti mahus valdkonnadidaktikat. Nendeks neljaks alusmooduli aineks said „Suhtlemine ja tagasiside haridusorganisatsioonis“, „Õppe kavandamine“, „Õpetamine ja refleksioon“ ning „Õpetaja identiteet ja juhtimine“. Selle muudatusega suurenes enamikus õppekavades üldpedagoogiliste ainete maht, mis ulatus nüüd vähemalt 24 ainepunktini. Väga suuri muudatusi tehti aga praktikaosas. Ka selle maht suurenes enamikus õppekavades ja moodustas nüüd 24 ainepunkti, kuid veelgi olulisem on kolme praktikaaine eristamine. Varasemale perioodile omase põhipraktika kõrvale ilmusid „Pidev pedagoogiline praktika“ ja „Pidev praktika“. Esimene viis üliõpilased kohe õpetajaõpingute alguses kooli, et samal ajal alusmooduli läbimisega näha õpitu rakendumist praktikas ja võimaluse korral ka ise erinevaid tegevusi järele proovida. Pideva praktika roll oli toetada eelkõige didaktikaainetesse sukeldumist õpingute ajal juba enne põhipraktikat. Uuendusena leiti igale üliõpilasele mentor, kes toetaks tema professionaalset arengut kutseõpingute ajal läbi mitme semestri.

Kogu uut praktikasüsteemi katsetati põhjalikult koostöös Tartu koolidega ning selle töö tulemused on avaldatud mitmes ülikooli ja kooliinimeste koostöös valminud teadusartiklis.⁸ Tasapisi kujundati Tartu Ülikooli innovatsioonikoolide võrgustik.⁹ Välja arendatud ideed said põhjalikult läbi arutatud mitmel Pedagogicum seminaril, kuhu

⁸ Pille Villemis, Hedi-Liis Toome, Margus Pedaste, „The Role of University Mentors in Teacher Students' Pedagogical Practice“, L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres (ed.), *ICERI2014 Proceedings* (Seville: IADIS Press, 2014), 2307–2314; Annika Rebane, Margus Pedaste, Hedi-Liis Toome, Karin Lukk, „The differences of being a school mentor or a supervising teacher during the teacher students' pedagogical practice according to the mentor and supervising teachers“, *EAPRIL 2014. Conference proceedings: EAPRIL 2014, 26.–28. november 2014, Nicosia, Küpros* (2015), 29–41.

⁹ Margus Pedaste, „Harjutuskool toob nihke pedagoogilisse praktikasse“, *Universitas Tartuensis*, 5 (2012), 48–49; Margus Pedaste, Küllike Pedaste, Karin Lukk, Pille Villemis, Raili Allas, „A model of Innovation Schools: Estonian case-study“, *The European Procedia Social and Behavioral Sciences*, Volume 112, 7 February 2014, 418–427. Elsevier.10.1016/j.sbspro.2014.01.1184 (2014); Margus Pedaste, Küllike Pedaste, Rein Murakas, Karin Lukk, „Schools' Opinions about Implementing the Model of Innovation Schools“, *The European Procedia Social and Behavioral Sciences*, Volume 191, 2 June 2015, 2049–2054. Elsevier.10.1016/j.sbspro.2015.04.696 (2015).

Joonis 1. Õpetajakoolituse uuendatud kutseõpingute osad, praktika osad ning alusmooduli teemade seos ainetega ja ainetes seos praktikaga.

oli haaratud ülikooli erinevate üksuste töötajaid. Kokkuvõttes jõuti selleni, et Pedagogicum'i nõukogu kinnitas ja kõik teaduskonnad-kolledžid kiitsid kavandatud muudatused heaks ning lisasid uuendused oma õppekavadesse. Uuel hindamisel läks ülikoolil hästi. Võib öelda, et õpetajahariduse uuenduse koordineerimine oli õnnestunud. Suurtest uuendustest ülikooli õpetajahariduses anti üldsusele teada 12. juunil 2013 toimunud kepikõnni-rongkäiguga peahoonest läbi õpetajakoolituse kantside Salme tänavale haridusteaduste instituudi peamajani. Nüüd hilisematel aastatel on Pedagogicum'i nõukogus jätkunud arutelud, mille tulemusena on alusmoodulit ja selle aineid edasi arendatud, kuid endiselt toimetatakse kõigi õppekavade puhul ühtemoodi ja kui mingites kohtades tehakse erisusi, siis teadlikult ja läbimõeldult.

Teine kindlasti lähemat tähelepanu vääriv Pedagogicum'i koordineerimisel tehtu on haridusuuenduskeskuse loomine. Seda rajama ajendas vajadus ajakohastada Tartu Ülikoolis õpetajate ettevalmistamiseks ning õpetamise ja õppimisega seonduvate uuringute tegemiseks vajalik taristu. Õnneks oli meil võimalik kasutada Euroopa re-

Foto 2. Tartu Ülikooli Pedagogicumi haridusuuenduskeskuse avamine 22. aprillil 2014. Vasakult: Tartu linnapea Urmas Klaas, haridus- ja teadusminister Jevgeni Ossinovski, peaminister Taavi Rõivas, TÜ rektor Volli Kalm, Pedagogicumi juht Margus Pedaste, sotsiaal- ja haridus-teaduskonna dekaan Jaanus Harro, Tartu Restauraator OÜ esindaja.

gionaalarengufondi vahendeid. Nii kutsuti kokku Pedagogicumi töös osalevate üksuste esindajad ja hakati mõtlema, mille jaoks toetust taotleda. Vajadustest ja piirangutest lähtuvalt otsustati lõpuks sisustada õppelaborid Tartu Ülikooli Narva kolledžis ja Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias ning ka näiteks kehalise kasvatuse didaktikute või loodusainete didaktikute juures ja haridusteaduste instituudi vanas õppehoones. Põhiressursid suunati siiski Tartus vana anatoomikumi ühe tiiva renoveerimisele ja sisustamisele õppelaboriks, kus on targalt ühendatud muinsuskaitseliku väärtusega keskkond ning tänapäevased tehnoloogilised lahendused, mis tagavad nüüdisaegsel viisil õppimise ja õpetamise. Sellest tööst sai alguse 2014. aasta kevadel avatud haridusuuenduskeskus. Keskuse avamisel ilmusid tänu liitreaalsuse rakendustele seintest otsekui elavatena välja vanas anatoomikumis kunagi töötanud teadlased Karl Ernst von Baer, Rudolf Buchheim, Friedrich Bidder, Karl Wilhelm Kupffer, arhitektid Karl Rathaus ja Johann Wilhelm Krause jt, kes kõik rääkisid oma väikse loo. Avamine äratas niivõrd suurt tähelepanu, et linti tulid läbi löika-

ma lisaks Pedagogicum'i juhatajale, teaduskonna dekaanile ja ehitajate esindajale veel Eesti peaminister, haridusminister, Tartu linnapea ja ülikooli rektor.

Haridusuuenduskeskuse ülesandeks sai pakkuda nüüdisaegset keskkonda kõigile Pedagogicum'i töös osalevatele üksustele nii õpetajate esma- kui ka täienduskoolituse korraldamiseks, aga ka teadus- ja arendustööks. Lisaks sellele pidi haridusuuenduskeskusest saama omamoodi ühenduslüli ülikooli üksuste koostöö tugevdamiseks ning ülikooli ja ülikooliväliste partnerite koostöö tihendamiseks ning süsteemseks arendamiseks. Keskuse tööd on selle loomisest saadik juhtinud Piret Pungas-Kohv, Kadri Ugur, Anžori Barkalaja ja 2019. aasta suvest Katri Lamesoo. Keskus on olnud väga aktiivne ülikooli haridusuuenduse sidumisel ühiskonnaga, tehakse õppevideoid, korraldatakse ÕpiFesti, pandi tööle Õpiveski, nõustatakse ja kootsitakse õpetajaid ja koolijuhte ning palju muudki.

Nii õppekavade uuendamine ja haridusuuenduskeskuse arendamine kui ka muu Pedagogicum'i tegevus on toimunud süsteemselt kavandatud Tartu Ülikooli õpetajahariduse arengukavade alusel. Esimese neist kinnitas Tartu Ülikooli nõukogu aastateks 2012–2015¹⁰ ja teise rektor aastateks 2016–2020.¹¹ Need avavad hästi, millised on läbi aegade olnud ülikooli tasemel olulised küsimused õpetajahariduse ja haridusteaduse edendamisel. Nii näiteks ütles esimene arengukava, et Tartu Ülikooli missioon õpetajahariduse valdkonnas on tagada Eesti ühiskonna ja kultuuri arengu eesmärgil kõrgetasemeline haridusteadus ja õpetajate koolitus, õpetajate ja haridusteadlaste järelkasv ning õpetajate elukestva õppe võimaluste arendamine. 2019. aastal kehtiv arengukava seab eesmärgiks olla parimal moel ühiskonna vajadustele vastav teaduspõhise haridusinnovatsiooni looja ja õpetajahariduse pakkuja ning õpetajate täienduskoolituse turu liider Eestis. Praegu on ülikooli õpetajakoolitusel viis täpsemat arengueesmärki: 1) õpetajaharidus on nüüdisaegne ja seda toetavad konkurentsivõimelised teadusrühmad, 2) õpetajate ja haridusasutuste juhtide arengut toetatakse valdavalt õppijakesksete koostöiste meetoditega, 3) õpetajahariduse omandamiseks

¹⁰ Tartu Ülikooli nõukogu otsus nr 82, 16.12.2011. TÜ dokumendihaldussüsteem.

¹¹ https://www.pedagogicum.ut.ee/sites/default/files/pedagogicum/tu_opetajahariduse_tegevuskava_2016-2020.pdf (12.10.2019).

luuakse senisest oluliselt paindlikumad võimalused, 4) õpetajaharidus on rakenduslik, sisseastumisel ja õpingutes ollakse nõudlikud, 5) õpetajahariduses tagatakse üksustevaheline koostöö ja ressursiefektiivsus. Kõik need on mõnevõrra täpsemalt lahti kirjutatud ja seejärel on avatud ka tegevused nende eesmärkide saavutamiseks. Tegevuste elluviimiseks kasutatakse erinevaid projektivahendeid, aga lisaks panustavad ka kõik Pedagogicum'i moodustavad struktuuriüksused oma eelarvest. Tänu sellele on võimalikuks saanud, et suur osa ülikoolisiseses koostöös saavutatavaid eesmärke on täidetud. Paljude eesmärkide täitmiseks on aga väga vajalik teha ka koostööd väljaspool ülikooli.

Pedagogicum'i roll väljaspool ülikooli

Pedagogicumil on kehtiva statuudi järgi väga suur roll väljaspool ülikooli. Pedagogicum esindab ülikooli õpetajakoolituse ja haridusteaduse küsimustes, korraldab nendes valdkondades teavitustööd ning teeb õpetajakoolitust ja haridusteadust käsitlevate õigusaktide algamise ja uuendamise ettepanekuid. Siinkohal on väga olulised partnerid õpetajate ja koolijuhtide ühendused, haridus- ja teadusministeerium ning SA Kutsekoda. Neist viimane väärrib kindlasti eraldi tähelepanu.

Kutsekojaga sai Pedagogicum'i koostöö alguse kohe pärast Pedagogicum'i loomist, mil Pedagogicum'i juhataja sai rolli esindada Tartu Ülikooli hariduse kutseenõukogus ning valiti õige pea kutseenõukogu esimeheks. Kutseenõukogu esimehena on olnud võimalik kujundada õpetajate kutsestandardeid korruga ja kooskõlas muudatustega, mida on tehtud õppekavade arendamisel ülikoolis. Nii loodi partneritega koostöös 2013. aastal täiesti uus kutsestandardite süsteem, kus varasema ühe kutsestandardi asemel eristati neli kutset: õpetaja, tase 6; õpetaja, tase 7; vanemõpetaja, tase 7 ja meisterõpetaja, tase 8. Need on edaspidi olnud õpetajate esmaõppe õppekavade uuendamise, täiendusõppe pakkumise, õpetajate enesehindamise ja muidugi ka kutse taotlemise alus. Kutsestandardeid oleme vaadelnud ka kui vahendit õpetaja töös oluliste kompetentsuste kirjeldamiseks. Samas on meie uuringud näidanud, et kuigi esmaõppe kujundamisel ja ülikooli õppe lõpetamisel kutse andmiseks on kutsestandardid aktiiv-

selt kasutusel, siis ühiskonnas laiemalt ei ole neid piisavalt väärtustatud ja nii pole ka töötavate õpetajate seas kutse taotlemine veel kuigi populaarne.¹²

Lisaks eestisesesele koostööle toetab Pedagogicum vajaduse korral ka rahvusvahelist suhtlust, kuigi see on eelkõige jäetud teadusrühmadele. Siiski, Euroopa struktuurifondide toetuste abil on järjepidevalt tegeletud maailma eri riikide koolide ja lasteaedade kogemuste kogumise ning levitamisega. Heade ideede leviku soodustamiseks on ellu kutsutud haridusuudistaja seminarisari, kus on tutvustatud näiteks Taiwanis, Uus-Meremaal, Kanadas, Ameerika Ühendriikides ja mitmetes teistes riikides nähtud innovaatilisi ideid, mis aitavad edasi arendada ka õpetamist ja õppimist Eestis.

Kogu eelnev töö on viinud selleni, et 2019. aastal jõudis Tartu Ülikool haridusteaduste valdkonnas esimese Eesti ülikoolina mainekatesse rahvusvahelistesse Times Higher Education ja QS World University Rankingsi edetabelitesse. See näitab, et Tartu Ülikooli haridusteadlastel on üha paremad teadustulemused, neile viidatakse, meie õppe kvaliteeti hinnatakse, meie vastu tuntakse huvi rahvusvaheliselt jne. Seega paistab, et suures plaanis liigume oma arendustega õiges suunas.

Kokkuvõtteks

Kui suures plaanis liigume õiges suunas, siis võib aastal 2019 küsida, kas Pedagogicum on veel vaja enam kui kümme aastat pärast selle asutamist. Sellele küsimusele vastamiseks on mõistlik liikuda algul nimetatud probleemide juurde. Pedagogicum juhi esmavalimisel sai rõhutatud, et haridusteaduskond ei täitnud ootusi, valitses vastasseis haridusteaduskonna ja erialateaduskondade vahel, õpetajakoolitus oli killustunud, haridusuuringud ja õpetajakoolitus ei olnud piisavalt tugevad ja nähtavad, inimesed ei teinud koostööd, ei olnud tugevaid kompetentsikeskusi. Mil määral on need probleemid aktuaalsed praegu ja kuidas on õnnestunud nende lahendamine vähemalt Pedagogicum juhi hinnangul?

¹² Margus Pedaste, Äli Leijen, Katrin Poom-Valickis, Eve Eisenschmidt, „Teacher professional standards to support teacher quality and learning in Estonia“, *European Journal of Education*, 54, 3 (2019), 389–399. 10.1111/ejed.12346.

Kas Pedagogicum on täitnud ootusi, mida haridusteaduskond ei täitnud? Jah, võib öelda, et teatud eesmärkides kindlasti. Me oleme koordineeritult arendanud õpetajakoolitust üle terve ülikooli. Oleme edukalt läbinud nii õppekavade kui ka teadusvaldkonna hindamised. Samuti oleme koordineeritult taotlenud täiendusõppe ja praktikaarenduse vahendeid. Oleme kokku leppinud ühised eesmärgid ja tegevused arengukavas ning paljudes punktides oleme ka nende järgi elanud. Seega võiks olla kõik justkui hästi.

Kas meil valitseb ikka vastasseis haridusteaduste instituudi ja niinimetatud erialateaduskondade vahel? Jah, ilmselt on teatud küsimustes vastasseis praegugi olemas, eriti suhteliselt piiratud inim- ja finantsressursside tingimustes. Samas on saanud selgeks, et teatav vastasseis on ilmselt paratamatu. Selle kõrval on aga palju häid näiteid, kus Euroopa struktuurifondide rahastusega kompetentsikeskuste projektidele tuginedes on tehtud varasemast palju enam valdkondadeülest koostööd. Käivitatud on kahe valdkonna ühine haridusteaduste doktoriõpe. Erinevate valdkondade teadlased taotleavad ja täidavad edukalt ka ühiseid teadus- ja arendusprojekte ning avaldavad kõrgetasemelisi publikatsioone. Seega on ka siin suurt edasiminekut näha.

Kas õpetajakoolitus on praegugi killustunud? Jah, meil on endiselt õpetajakoolituse õppekavad eri struktuuriüksustes. Samas oli selle muutumine ka Pedagogicum'i moodustamisel üks suurimaid hirme. Nii ongi siinkohal keeruline oodata suuri muutusi. Siiski on meil õpetajakoolituses enam selliseid õppekavu, mis liidavad erialasid ja pakuvad õppijatele rohkem valikuvõimalusi, ning nii on vähenenud ka õppekavade arv. Samuti tehakse aktiivset koostööd, et mitte dubleerida arendustegevusi õppekavati. Seega on ka selles vallas positiivseid muutusi näha.

Kas haridusuuringud ja õpetajakoolitus ei ole endiselt piisavalt tugevad ja nähtavad? Kindlasti mitte, sest juba rahvusvahelised pingeread viitavad muutunud olukorrale. Tänu meie teadlaste suhteliselt ulatuslikule ja tulemuslikule rahvusvahelisele koostööle võime ka rõõmustada. Mitmetes paljude riikide partnereid ühendavates projektides on meie inimesed võtnud juhtpositsiooni. Meie töid avaldatakse ühe sagedamini tugeva mõjufaktoriga ajakirjades ja neile viidatakse üha enam. Meie inimesed panustavad maail-

ma tippajakirjades toimetajate ja toimetuskolleegiumi liikmetena. Meid külastavad järgemööda erinevate riikide haridusteadlaste ja praktikute delegatsioonid. Seega on olemas selged märgid, et me oleme nähtavad.

Kas inimesed teevad koostööd? Jah, muidugi võiks teha rohkem, kuid koostööd on selgelt enam kui 10 aasta eest. Seda nii ühises teadustöös kui ka näiteks õpetamisel. Alusmooduli rakendamisel püüdsime paljudel juhtudel viia kokku kaks õppejõudu ühes ainetunnis, arendustööd tehakse suuresti valdkondade piire mittemundvates töörühmades. Seega siingi võib täheldada muutust paremuse poole.

Kas meil on tugevad kompetentsikeskused? Jah, mitmes uurimisvaldkonnas on – haridustehnoloogia, õpetajaharidus, loodusteaduslik haridus torkavad väga hästi silma. Mitmed uued valdkonnad, nagu näiteks õpianalüütika või kaasav haridus, arendavad alles oma töörühmi. Tõsi, me ei ole veel suutnud katta uurimisrühmadega kõiki õpetajahariduse olulisi valdkondi. Meie suuremad väljakutsed seostuvad näiteks haridusjuhtimise ja alushariduse teemadega. Ilmselt on see aga loomulik, et kõigis valdkondades ei suuda me vajalikku pakkuda. See on eriti keeruline tingimustes, kus mingid muud ressursid inimeste kõrval on ebapiisavad. Samas võime siiski tõdeda, et Euroopa struktuurifondide toel välja arendatud erinevate üksuste töötajaid hõlmavad kompetentsikeskused on olemas ja toimetavad edukalt.

Lõpetuseks võib veel küsida: kuhu edasi? Kas Pedagogicum on veel vajalik? Nagu eelnevast näha, on arengusuunad õiged, aga alati ei ole veel jõutud punkti, kus arenguruumi enam ei oleks. Samuti on selge, et oma mõjukuse kasvatamisel ei ole eriti piire. Kindlasti saame veel mõelda, kuidas rohkem inimesi Pedagogicum'i tegevusse kaasata. Kuidas jõuda nii kaugele, et nad rõõmuga pühendusid õpetajahariduse edendamisele ülikoolis ja laiemaltki. Seega tundub, et tuleb liikuda samamoodi edasi ja vajaduse korral seada uusi realistlikke eesmärke. Samuti võib öelda, et ikka ja jälle sünnivad uued arendusvajadused. Nii näiteks alles arendatakse õppekavasid, et need aitaksid tudengit paremini valmistuda kaasaava hariduse põhimõtete rakendamiseks. Omaette suur proovikiivi on leida lahendused õpetajate üha süvenevale puudusele. Noori

õpetajaid ei ole koolides ja lasteaedades piisavalt ning mõnes ainevaldkonnas on vaja kiiresti uusi nutikaid lahendusi õpetajate leidmiseks. Õnneks on küll viimastel aastatel järjest kasvanud huvi õpetajakoolituse vastu – Tartu Ülikoolis kasvas viimasel kahel aastal kandidaatide hulk 10% võrra ja tänavu (2019) juba 20% võrra. Seega tegutseme edasi ja lahendame ka kõik praegused või eesootavad probleemid. Selleks Pedagogicum ongi loodud.

Margus Pedaste, PhD (bioloogia ja maateaduste haridus) on Tartu Ülikooli Pedagogicumi juhataja.

The role of the Pedagogicum in updating teacher education

MARGUS PEDASTE

Head of the *Pedagogicum* of the University of Tartu

By 2008, several of the University of Tartu's units had been actively involved in teacher education and educational sciences for a long time. It was possible to study to become a teacher in six faculties and two colleges. Each unit stood for its own interests and, in communicating with the university's external partners, including the Ministry of Education and Research, it may have appeared that the various departments of the university were in competition with each other and there was no institution to address general issues in teacher education. The field was fragmented.

On 25 April 2008, a Rector's Order was signed in preparation for the establishment of the *Pedagogicum*. Three issues to be addressed were identified to be coordinating activities, assuring quality of management and maintaining an acceptable level of research activities.

The founding of the *Pedagogicum* was led by Professor Tõnu Meidla. Under his leadership, the first statute was completed. The *Pedagogicum* started work on 1 January 2009 and on 30 January 2009 Margus Pedaste was elected to be its first head. He holds this position to this day.

Initially, the objectives of the *Pedagogicum* were to (1) develop teaching staff and doctoral studies, (2) promote education through research and analysis, (3) analyse and develop teacher training curricula, (4) upgrade teaching methods and content and develop human resources, (5) promote information and cooperation in the categories mentioned above. Later, organizing funding for in-service teacher education, launching the doctoral school project, developing and furnishing university teacher education study laboratories, and other development projects were included in the list of tasks. The *Pedagogicum* has played an important role in applying, coordinating and reporting on all these projects within the university. The renewal of curricula for teacher training and the establishment of an Educational Innovation Centre deserve to be highlighted separately. Both of

these have been key activities in renewing teacher education at the University of Tartu.

The *Pedagogicum* also has a very important role outside the university according to its current statute. The *Pedagogicum* represents the University in issues of teacher education and educational research, organizes activities in these fields and makes proposals for initiating and updating legislation on teacher education and education in general. Teacher and school associations, the Ministry of Education and Research and the Estonian Qualifications Authority are very important partners in this regard. The latter certainly deserves special attention because the *Pedagogicum* has had a key role in updating the system of teachers' professional standards in Estonia in cooperation with the institution.

In addition to Estonian collaborations, the *Pedagogicum* also supports international communication. All this groundwork has led to the University of Tartu becoming the first Estonian university to be mentioned in the prestigious international Times Higher Education and QS World University Rankings in the field of educational sciences in 2019. This shows that we are moving in the right direction with our developments.